

A bevezetőből látszik, hogy valóban szűk területet ragadtam ki a didaktikából, hiszen nem térek ki az oktatás fogalmára, folyamatára, alapelveire, tartalmára, szervezeti formáira; a tanítási órák rendszerére, szerkezeti felépítésére és típusaira, mindössze az oktatási módszerek vázlatos ismertetésére szorítokozom.

Az oktatás módszerei

A "módszer" szónak többféle értelme van a didaktikában. A módszer elsősorban a műveletek sorrendjét jelenti, az utat, amelyen járva egy célt elérünk. A szó másik értelme egy adott helyzet, feladat megoldási módját jelenti. Hazánkban Nagy Sándor kutatásai alapján alakult ki a következő definíció: a módszer nem felépítés, nem az oktatás menete, hanem alkalmazott eljárás.

A módszert a következő lényeges jegyek határozzák meg:

- a nevelési cél,
- a tartalom,
- az oktatási folyamat.

Ezek alapján a módszer fogalma:

Az oktatás módszerének nevezzük az oktató ismeretnyújtó és a hallgatók ismeretszerző közös munkájából eredő sajátos oktatási eljárásokat, amelyeknek alkalmazásával elősegítjük a hallgatók ismereteinek elsajátítását, jártasságaik és készségeik kialakítását, képességeik fejlesztését. Ezeket az eljárásokat az oktató tudatosan és tervszerűen választja meg az oktatási folyamatban egy-egy feladat megoldására.

A módszerek megválasztását meghatározó tényezők

Az oktatás módszereinek megválasztásánál figyelembe kell vennünk az általános didaktikai alapelveket, amelyek a következők:

- Az oktatás nevelő jellege.
- A tanulók sokoldalú fejlesztésének elve.
- A tudományos megalapozottság elve.
- A rendszeresség elve.
- A szemléletesség elve.
- A tanulók tudatos aktivitásának elve.
- A szilárdság elve (az ismeretek tartós elsajátításának elve).
- Az érthetőség elve.
- A közösségi elv és egyúttal a tanulókkal való egyéni foglalkozás elve.
- Az oktató és a nevelőközösség vezető szerepének elve.

A pedagógiában nem választhatjuk el a módszereket a tartalomtól. Ezért azt az alapvető törvényt kell szem előtt tartani, hogy az oktatás módszereit mindig az oktatás tartalma határozza meg.

A módszerek megválasztásának szempontjai:

1./ A módszer függ a nevelés céljától. Ez azt jelenti, hogy az oktatás célját, tartalmát társadalmi viszonyok határozzák meg és ez megszabja az alkalmazott módszereket.

2./ A módszer függ a tartalomtól és a didaktikai feladattól. Az oktatási folyamatban a különböző módszereket nem szubjektív módon, az oktató önkényességétől függően kell megválasztani, hanem a megválasztás függ az oktatás tartalmától és didaktikai feladatától, amelyet meg akarunk oldani. Más módszert alkalmazunk, ha új anyagot tanítunk, ha ismételnünk, ha számon kérünk, stb. A módszerek megválasztása itt kapcsolódik a tantervi anyaghoz és a tanítási órák megszervezéséhez. Itt a módszeres eljárás nem más, mint a különböző módszerek helyesen alkalmazott kombinációja, ami a pedagógus személyiségétől, alkotóképességétől és pedagógiai műveltségétől függ.

3./ A módszer függ a tanulók tudásától és teherbíró képességétől (életkori sajátosságaitól). Különböző életkorokban más módszereket alkalmazhatunk, sőt ugyanazt a módszert is másképp alkalmazzuk különböző életkorú tanulóknál. Nemcsak a tanulók életkori sajátosságai szabják meg a módszerek megválasztását, hanem a tanulók gondolkodásának általános szintje is. Bármilyen hosszú gyakorlata van egy pedagógusnak, akármilyen sokszor tanította is ugyanazt a tárgyat, minden órája új feladat elé állítja őt (pl. más a csoport összetétele, másként építi fel az órát, más módszereket alkalmaz).

4./ A módszer függ a tantárgy sajátosságától. A módszerek helyes megválasztásánál figyelembe kell vennünk a tantárgynak, témának és az óra anyagának sajátosságait. Általában a természettudományos és a humán tantárgyak is rendelkeznek a maguk jellegzetes módszereivel. Az előbbinél a kísérletek bemutatása, megfigyeltetés, laboratóriumi gyakorlatok, az utóbbinál a tanár előadása, elbeszélése, beszélgetés. Ezek a tényezők együttesen határozzák meg a módszereket, ill. azok kombinatív alkalmazását.

A módszerek helytelen megválasztása, elveinek nem ismerése, vagy egyoldalú alkalmazása az oktatómunkában egyenetlenséget, aránytalanságot, s az egységesség hiányát eredményezi. Eppen ezért szükséges, hogy oktatóink a módszereket állandóan tanulmányozzák, jól ismerjék és alkalmazzák azokat.

A módszerek lehetséges osztályozása:

A módszerek osztályozása vita tárgyát alkotta a pedagógiában, és jelenleg is többféle változat ismeretes az oktatásemlemben

Egyik változata a didaktikai feladatok rendszerét tekinti felosztási alapnak. Ennek azonban az a hátránya, hogy azonos módszerek különböző didaktikai feladatok esetében egyaránt alkalmazhatók, s így nem sorolhatók egyértelműen ilyen vagy olyan didaktikai feladathoz. A másik felosztási javaslat abból indul ki, hogy vannak szóbeli, írásbeli és gyakorlati módszerek. Ebben az esetben a didaktikai feladatok szorúlnak túlzottan háttérbe. Ismét mások hagyományos és modern módszerekről beszélnek, az utóbbin az audiovizuális eszközöket és az egyszerűbb típusú tanítógépeket értve.

Ez hasznos lehet abból a szempontból, hogy a hagyományos módszerek továbbfejlesztése mellett a modern eljárások minél szélesebb körű igénybevételére utal, de az ún. hagyományos módszerekre hátrányos is lehet, mivel pejoratív megkülönböztetési lehetőséget rejt magában. Van olyan felosztási javaslat, amely szerint metodikailag három fő forma különböztethető meg az oktatásban: 1. a pedagógus ismeretközítő tevékenysége; 2. a pedagógus és a tanulók közös tevékenysége; 3. a tanulók önálló tevékenysége. Hátránya, hogy bár az első és harmadik helyen felsorolt módszeres eljárás nem látszik ugyan közös tevékenységnek, de éppúgy közösnek kell lennie, mint a másodiknak; ezért ez a felosztás félreértést okozhat.

A különböző felosztási javaslatokat és osztályozási elképzeléseket még tovább sorolhatnánk, de egyik sem eléggé megnyugtató.

Egy lehetséges felosztás a következő:

I. A megismerő tevékenység szempontjából:

- a./ Szóbeli módszerek:
  - az ismeretek közlése,
  - a beszélgetés,
  - az ismeretek ellenőrzése,
  - a tankönyvből való tanulás,
  - az ismétlés.
- b./ Szemléltető és cselekvő módszerek:
  - a szcenéltetés,
  - a hallgatók megfigyelései, laboratóriumi és gyakorlati munkái,
  - a gyakorlás.

II. Az oktató és a hallgatók aktivitásának szempontjából:

- a./ Az oktató ismeretátadó módszerei:
  - az ismeretek közlése,
  - a szemléltetés,
  - az ismeretek ellenőrzése.
- b./ A hallgatók önálló munkájának módszerei:
  - a tankönyvből való tanulás,
  - a tanulók megfigyelései, laboratóriumi és gyakorlati munkái,
  - a gyakorlás.
- c./ Az oktató és a hallgatók közös munkájának módszerei:
  - a beszélgetés,
  - az ismétlés.

Az egyik felosztás sem teljesen pontos, ugyanis némelyik módszer két kategóriába is beletartozik. Eppen ez fejezi ki a módszerek összetett, bonyolult jellegét.

Az eddigiek alapján a következő oktatási módszereket különböztethetjük meg:

- 1./ Az ismeretek folyamatos szóbeli közlése
- 2./ A beszélgetés
- 3./ A szemléltetés
- 4./ A hallgatók önálló megfigyelései
- 5./ Önálló tananyag-feldolgozás tankönyvek segítségével
- 6./ A gyakorlás
- 7./ Az ismétlés
- 8./ Az ismeretek ellenőrzése és értékelése

Az egyes módszerek ismertetése

1./ Az ismeretek folyamatos szóbeli közlése:

- előadás,
- elbeszélés, leírás,
- magyarázat.

Ennek a módszernek az a jellemzője, hogy a pedagógus folyamatosan kifejezi, közli azokat az ismereteket, amelyeket a tanulóknak nyújtani óhajt. Rendszerint olyankor alkalmazzuk, ha olyan téma kifejtéséről van szó, amely vagy eseményes anyagot (elbeszélést, történetet, leírást) tartalmaz, vagy pedig fogalmak, tételek, szabályok magyarázatát.

Előadásnak nevezzük azt az ismeretközlési formát, amely során az oktató egész órán át, vagy az óra túlnyomó részében összefüggően, megszakítás nélkül új ismereteket közöl a hallgatókkal. Az előadás rendszerint magában foglalja a tények ismertetését is, de inkább a magyarázó, fejtegető jelleg dominál. Az előadás során is élünk a szemléltetés lehetőségével és időnként kérdések útján győződünk meg arról, hogy a hallgatók velünk haladnak-e az anyagban. Az előadást csak abban az esetben alkalmazhatjuk sikerrel, ha a tanulók képesek hosszú időn át nehéz szellemi munkát végezni, amit az előadás megértése és emlékeztetbe vétele megkíván.

Az előadással szemben támasztott alapvető követelmények:

- a tartalma hiteles legyen,
- az anyaga szakzerű, korszerű, szemléletes, meggyőző és érthető legyen,
- a legfontosabb tényeket, logikus sorrendben és jól tagoltan tartalmazza.

Az előadás előkészítésének legfontosabb mozzanatai:

- ki kell tűznünk a tanítás tárgyát, s meghatározzunk a célokat,
- meghatározzuk az előadás tervét,
- eldöntjük, hogy a lényeges elemeket hogyan emeljük ki,
- számba vesszük a felhasználható szemléltető eszközöket,
- végigvisszük az előadás gondolatmenetét, gyakorlat hiányában részletes vázlatot készítünk.

Elbeszélés, leírás. Ebben a módszerben a tárgyak, jelenségek, események, személyek ismertetése történik, ami a tanulók képzeletre, képzeletére hat. Az elbeszélés az eseményeket, a leírás pedig a tárgyak, vagy jelenségek tulajdonságait ismerteti. Mindkét módszer tényszerű anyagot tár a tanulók elé, s különböző fogásokkal nagyon színessé teheti az elbeszélő.

Magyarázat. Olyan módszer, amelyben a tárgyak, jelenségek lényegének kifejtése, az összefüggések és kölcsönhatások feltárása, törvények, szabályok megértetése, egyszóval az általánosítás dominál. Amíg az elbeszélés a képzeletet indítja meg, addig a magyarázat a gondolkodásra támaszkodik, tehát inkább logikai tevékenység. Az előadásmód itt tagoltabb, lassúbb, a pedagógus gyakran szakítja meg a megértést ellenőrző kérdéseivel.

2./ A beszélgetés

Az oktató kérdés-felelet formában, az ún. "heurisztikus" beszélgetés útján vezeti új ismeretekhez, új összefüggések, ítéletek, következtetések megértéséhez a hallgatókat. Az eljárás lényege az, hogy a pedagógus arra készíti a tanulókat, hogy az igazságot maguk találják meg és fedezzék fel (természetesen a tanár segítségével). Minden következő kérdés az előző felelettel összefügg, illetve azon alapszik. Ez a módszer nagy tárgyismeretet, erős logikát, a nyelvvel való bánni tudást és nagy gyakorlatot kíván. A beszélgetés a gondolkodásra nevelés egyik legfontosabb eszköze, hiszen a tanulók aktív résztvevői az ismeretszerzésnek.

A beszélgető módszer alkalmazásánál elsősorban az oktatás tartalma a döntő, nem alkalmazható a tények megismertetésére, inkább a tények elemzésére és ismert tényekből általánosítások levonására.

A beszélgető módszer előnye, hogy állandó aktivitásra és önálló gondolkodásra készíti a hallgatókat, figyelmük ébren tartható. A pedagógus azonnal meggyőződhet arról, hogy a tanulók mennyire értik az anyagot.

A beszélgetés vezetésére az oktatónak alaposan fel kell készülnie:

- fel kell mérnie, hogy a tanítandó anyagból milyen ismeretekkel rendelkezik a hallgatók;
- ki kell választania az anyagból azt a részt, amelyik beszélgetéssel megoldható;
- a kérdéseket meg kell terveznie.

A helyes kérdés szabályai:

- A kérdés legyen tartalmilag pontosan megfogalmazott és formailag a lehető legrövidebb!
- A kérdés feleljen meg a tanulók értelmi fokának!
- A kérdés legyen határozott és nyelvtani szempontból helyes!
- A kérdéseknek serkenteniük kell a hallgatók gondolkodását!

- A megfigyeléshez adjunk mindig szempontokat.
- A bemutatást úgy végezzük, hogy a hallgatók a lényegét vegyék észre.
- A szemléltetést mindenki jól lássa.
- Ha lehetséges, változásukban, fejlődésükben mutassuk be a dolgokat.
- A szemléltetés ne legyen öncélú, mindig mérlegelni kell, hogy megkönnyíti-e a fogalom, szabály összefoglaló megismerését.
- A tárgyak bemutatásának a tanulóknak megfelelő képzetek és fogalmak kialakítását kell eredményeznie, ehhez a pedagógus irányítása, kérdései, magyarázata és összefoglalása szükséges.

4./ A hallgatók önálló megfigyelései, laboratóriumi és gyakorlati munkái

Egyéni vagy csoportos megfigyeléseket csak akkor végezhetünk, amikor már a rendszeres oktatómunkában megteremtettük azokat a feltételeket, kifejlesztettük a hallgatóknak azokat a képességeket, amelyek biztosítják a feladatok eredményes megoldását.

Megfigyelésről beszélünk, ha a jelenségek tanulmányozását természetes helyzetben, külön felszerelés nélkül végeztetjük.

Laboratóriumi munkáról vagy kísérletről beszélünk, ha megfigyelést műszerek és más felszerelések segítségével végezhetünk, valamely jelenséget mesterségesen idézhetünk elő. A megfigyeléseket a tanulók a pedagógus utasításai szerint végzik, előre megadott szempontok alapján. A megfigyelések célja elsősorban a gondolkodás fejlesztése, s a jelenségek mélyebb, behatóbb megismerése.

A megfigyelés folyamata:

- meghatározzuk a célt, a feladat lényegét,
- megadjuk a megfigyelés szempontjait, s megbeszéljük a hallgatókkal azokat a kérdéseket, amelyekre a megfigyelés alapján választ kell kapniuk,
- a hallgatók önállóan vagy csoportosan elvégzik a megfigyelést,
- a megfigyelések eredményeit közösen értékeljük,
- laboratóriumi munkát minden esetben megbeszéléssel és rögzítéssel kell lezárni.

A laboratóriumi munka nagy pedagógiai értéke, hogy a tanulók tevékenyvé válnak, fejlesztjük önállóságukat. A különböző felszereléseket, műszereket, eszközöket, szerszámokat kezelve nem csak ismeretekhez jutnak, hanem készségeket is elsajátítanak. A kísérlet szaktanteremben, műhelyben, gyakorló teremben, esetenként osztályteremben is folyhat.

A gyakorlati munkák módszere épp olyan, mint a laboratóriumi munkáé. Ezen munkák végzésének célja lehet új ismeretek szerzése éppúgy, mint készségek kialakítása.

5./ Önálló tananyag-feldolgozás tankönyvek segítségével

A tankönyv nem csak ismeretforrás, hanem a könyvből való ismeretszerzés megtanulásának eszköze is. A tankönyv strukturálisan célszerűen egyesíti magában az oktatás tartalmát, módszerét és eszköztét, szervezi és irányítja a megismerő tevékenységét. lehetővé teszi a tanulóknak, hogy elsajátítsák az ismeretek rendszerét. Minden tantárgv esetében meg kell beszélnünk a hallgatókkal a tankönyvből való tanulás menetét, külön ki kell térnünk a munkatankönyvek használatára. A szaktanárok feladata, hogy az egyes tantárgyak elsajátításának módját ismertessék.

Az oktatási folyamat szerves része az otthoni tanulás, melyet célszerű irányítani, megbeszélni. A programozott tanulást külön is tanulni kell, akár kiegészítendő kérdésekkel, akár alternatív válaszokból való választással dolgozik a tankönyv. A tanulóknak gyakorlati időt kell biztosítani az elsajátításhoz, s ez idő alatt mellőzni kell a teljesítmény számszerű értékelését.

A tanulásnál használt módszerek:

- az egész - részenként való tanulás, végül az egész átismétlése;
- a tanulás, olvasás és elmondás összekapcsolása, többszöri ismétlése;
- nem megértésen alapuló bevésés értéktelenségének tudatosítása;
- a tankönyv és a tanórán készített vázlat összedolgozása;
- a tanulás és a gyakorlati alkalmazás összekapcsolása;
- a tankönyv tipográfiájának felhasználása;
- a segédeszközök használata;
- önellenőrzés.

6./ A gyakorlás

A gyakorlásnak mint módszernek az a célja, hogy a hallgatók szükséges jártasságai, készségei kialakuljanak, megerősödjenek. A gyakorlás mechanizmusának lényege valamely cselekvés tudatos többszöri ismétlésében, vagy valamely törvény, szabály gyakorlatban való sűrű alkalmazásában rejlik.

A gyakorlás eredményessége a következő feltételektől függ:

- a hallgatók tudatosságától és érdeklődésétől,
- a tanulók figyelmétől,
- a gyakorlás rendszerességétől,
- a gyakorlás változatosságától,
- a gyakorlás állandóságától,
- a helyes időbeosztástól.

A tudatos megalapozottság nélkül a készség csak vak mechanizmus. A hallgatóknak világosan kell látniuk, hogy mit kell tenniük, mit kell elérniük. A gyakorlati munkajártasságok kialakításánál magyarázzuk meg a tanulóknak a gyakorlat célját, a végrehajtás módját, esetleges fázisait. A gyakorlás legértékesebb formája az ismeretek alkotójellegű alkalmazása (pl. feladatok megoldása, térképvázlatok készítése, rajzok

megalkotása, önálló kísérletek végzése, stb.). Az alkotó gyakorlatban már a tanulók önállóságának különböző megnyilvánulásait tapasztalhatjuk.

A gyakorlással szerzett készségek nem öncélú jelenségek, hanem azért szükségesek, hogy a magasabb szintű műveleteket, a produktív alkalmazást lehetővé tegyék. Az ismeretlen jövőre való felkészülés az egyszerű készségeket könnyedén működtető alkotó gondolkodással látszik megoldhatóknak.

7./ Az ismétlés

A rendszerezés-rögzítés egy viszonylag nagyobb tananyagrészt átfogó szempontok szerinti, minőségileg magasabb szintű, mennyiségileg tömörített formájú tárgyalása. Mínt hogy a szintézisre való törekvésen van a hangsúly, a fő teendő az ismétlendő tananyagban foglalt alapelvek, alapvető tények és általánosítások kiemelése. A rendszerezés-rögzítés szempontjából ezért kétszegtelenül a legfontosabb tényező az ismétlésre kerülő téma központi fontosságú kérdéseinek összessége és ezen kérdéseknek tartalmilag logikus sorrendje. Ismétléshez nemcsak a hagyományos rendszerező beszélgetést lehet használni, hanem a téma tartalmától függően kapcsolódhat hozzá szemléltetés, pl. üzemlátogatás, filmvetítés, televízióközvetítés, grafikus módszerek, stb. Nagyobb tananyag áttekintése, alapvető kérdéseinek megválaszolása történhet szeminárium keretében is. Ez a megoldás mind az egyéni teljesítmények regisztrálása, mind a tanulócsoporthoz nagyobb aktivitása szempontjából igen jelentős lehet, ha a pedagógus rugalmasan vezeti a szemináriumszerű feldolgozást, és módot ad a kiegészítésekre, korrekciókra, valódi megvitatásra. Történet az ismétlés, rendszerezés feladatlappal végzett önálló tanulói munkával is, ennek során a tanulók olyan feladatsorokat kapnak, amelyek bizonyos rendszerezési műveletekben szisztematikusan vezetik őket.

A pedagógiai gyakorlatban szerzett tapasztalatok alapján az oktatásemélet a tananyag ismétlésének következő változatait különbözteti meg:

- tanév eleji ismétlés,
- folyamatos ismétlés,
- tematikus ismétlés,
- általánosító ismétlés,
- befejező ismétlés.

A tanév eleji ismétlés annak megállapítására irányul, hogy az egyes témakörökben milyen mértékű feledés következett be. Részben szóbeli ismétlés, részben gyakorlati feladatmegoldás útján igyekszünk olyan információhoz jutni, amely eligazít a további teendők tekintetében.

A folyamatos ismétlés azt jelenti, hogy az egyes új anyagrészek feldolgozásába rendszeresen bekapcsoljuk azokat az előzetesen már elsajátított ismereteket, amelyek az újnak a megértéséhez és megszilárdításához szükségesek. Így nemcsak az új anyag könnyebb megértését segítjük elő, hanem a régebbi anyagot is új összefüggésekbe helyezzük.

Tematikus ismétlés esetén az egyes tantárgyak nagyobb témáinak befejezésekor meghatározott szempontok szerint az egészet ismételteti áttekintjük, a leglényegesebb összefüggéseket kiemeljük, s ezáltal biztosítjuk a nagyobb anyagrészt biztonságosabb áttekinthetőségének didaktikai feltételeit.

Az általánosító ismétlés célja (hasonlóan a tematikus ismétléshez), hogy a tanulók megfelelő logikai sorrendben felidézzék a téma leglényegesebb, alapvető anyagát. Emellett olyan általánosításokhoz is eljutunk, melyeknek megfogalmazása csak a téma egészének áttekintése alapján lehetséges.

A befejező ismétlésre általában tanév vagy félév végén kerül sor. Feladata egyrészt az adott időszakban feldolgozott ismeretek rendszerezése, legáltalánosabb szempontok szerinti áttekintése, másrészt a már feledésbe merült fontos részletismeretek felrészítése.

Az ismeretek megszilárdítása érdekében az ismétlésnek valamennyi formáját célszerű használni.

8./ Az ismeretek ellenőrzése és értékelése

Mindaz a teljesítmény, melyet az új ismeretek szerzése, a képességek fejlesztése, az alkalmazások és az ismétlések fejlesztése, az alkalmazások és az ismétlés módszerei kapcsán említettünk, természetesen rendszeres ellenőrzést és értékelést igényel. Régi elv, hogy a tananyagban nem lehet továbbmenni addig, amíg tanítványaink (többsége) azokat az előismereteket nem tudják biztonságosan, amelyekre az új felépül.

Az ellenőrzés funkciója: információk szerzése a hallgatók teljesítményéről. Ezen adatok ismeretében valósíthatjuk meg a pedagógiai folyamat következő szakaszának célra vezető irányítását.

A számonkérés segíti a tanulókat eredményeik helyes értékelésében, de a pedagógusnak is támaszt nyújt ahhoz, hogy hol vannak hiányosságok, és mire kell figyelmet szentelnie az új anyag tanítása előtt, vagy az ismétléskor.

Az ellenőrzés módszerei:

- megfigyelés,
- szóbeli ellenőrzés (feleltetés),
- írásbeli ellenőrzés (dolgozatírás, feladatlap-kitöltés, ...),
- gyakorlati munkák ellenőrzése.

Fontos, hogy az ellenőrzés funkcionálásával együtt törekedjünk a tanulók önellenőrzési képességének a pedagógiai folyamat egészében történő kialakítására is. Ez aktuálisan az önálló tanulásra, perspektívukusan a permanens művelődésre való képesség érdekében szükséges.

Pedagógiaiilag fontos szabálynak tesszünk eleget, ha törekszünk a folyamatos ellenőrzésre és az önellenőrzés jól megszervezett alkalmazásának biztosítására.

Az értékelés a hallgató megnyilvánulásainak viszonyítása az elérendő, a pedagógiai tervekben rögzített célokhoz, követelményekhez.

A TANÍTÁSI ÓRÁK ELEMZÉSE

Minden pedagógus, de különösen a kezdő oktató számára jelentős a tanítási órák elemzésében való jártasság. Jelentős, mert az egyik legjobb eszköz az elmélet és a gyakorlat kapcsolatának tudatosításában. A sikeres óraelemzés világossá teszi a tanítási óra célját, tartalmát, felépítését és módszereit. Kiemeli az óra pozitív és negatív oldalait, és segíti a pedagógust, hogy oktató-nevelő munkáját tudatosabban, alaposabban, hibáinak kiküszöbölésével és eredményeinek megszilárdításával végezze a jövőben. Szükséges, hogy minden oktató az óraelemzésben nagy gyakorlatra tegyen szert, ezért meg kell ismernie az óraelemzés szempontjait.

Szempont-csoportok:

- I. Az óra tartalma (a tananyag mennyisége és minősége).
- II. Az órán használt oktatási módszerek.
- III. Az óra megszervezése és felépítése.
- IV. Az oktató és a hallgatók viselkedése.
- V. Az óra eredményeinek összefoglalása és javaslatok tétele.

Ezek közül az oktatás módszereit tekintve az általános óraelemzés szempontjai a következők:

- 1./ Milyen módszereket alkalmazott az oktató és helyesen választotta-e meg azokat
  - a tartalomnak,
  - a didaktikai feladatnak,
  - a hallgatók életkori sajátosságainak és meglévő ismereteinek megfelelően?
- 2./ Érvényesült-e az órán a módszerek kombinálása, és hogyan?
- 3./ Mennyiben biztosította a módszerek megválasztása az oktató vezető szerepét, illetve a hallgatók aktivitását?
- 4./ Az oktató hogyan alkalmazta az egyes módszereket?
  - A magyarázat elősegítette-e a világos fogalmak kialakulását?
  - A beszélgetés kérdései helyesek voltak-e?
  - Milyen volt a bemutatás, szemléltetés?
  - Alkalmazta-e az oktató a megfigyelést és az önálló munka módszereit?
  - Milyen volt a tankönyvekkel és a füzetekkel végzett munka?
  - Milyen volt a táblai vázlat?
  - A gyakorlás elősegítette-e a szilárd készségek kialakulását?
  - Szem előtt tartotta-e az oktató a szaktárgy sajátos módszertani elveit?

Az általános szempontok bővíthetők, de egyik sem szemlélhető külön, elszigetelten a másiktól. (Pl. az óra tartalma szoros kapcsolatban áll a felépítéssel, a célja a tartalmával, és valamennyi a módszerekkel, stb.)

Az óraelemzés általános szempontjain túl néha szükségessé válik egyes kérdések speciális elemzése is. A speciális óraelemzés alkalmával vizsgálat alá vehetjük az általános óraelemzés egy-egy szempontcsoportját részletesebben. Vizsgálhatjuk az órát abból a

A helyes kérdés-technika elsajátításának szabályai:

- Minden kérdésnél logikai helyességre kell törekedni.
- A helytelen válasz feltételezi a helytelen kérdést.
- Minden helytelen kérdésben fellelhetők az alapvető logikai hibák.
- A helyes kérdéshez tanulmányozzuk a logikát!

Helytelen kérdéstípusok:

- tartalmában pontatlan,
- bonyolult,
- határozatlan,
- nyelvtani szempontból kifogásolható,
- szuggesztív,
- alternatív,
- megtévesztő vagy ugrató,
- amelyek egy szó után érdeklődik.

3./ A szemléltetés

A szemléltetés (demonstráció a tárgyakkal, jelenségekkel, folyamatokkal, tehát a tényekkel való megismertetés módszere. Csak a tények megismertetésére alkalmas, ezért előadásnak, beszélgetésnek, magyarázatnak kell hozzá kapcsolódnia. A szemléltetés a tiszta és világos fogalmak kialakításának eszköze. Ebből következik, hogy sohasem a szemléltető eszközök mennyisége, hanem mindig azok minősége és felhasználásuk módja a legfontosabb, valamint csak addig van helye és szerepe, amíg alá van rendelve az absztrakciónak.

A szemléltetés módjai ill. eszközei:

- a tárgyak bemutatása,
- modell és makett,
- képek (plakátok), térképek bemutatása,
- kartogram, diagram, applikáció,
- írásvetítő, diaprojektív,
- táblai rajz, vázlat,
- kísérlet,
- film, magnetofon, hanglezem, televízió,
- számítógép, video.

A demonstráció nem csupán a tárgyak és jelenségek bemutatása, hanem a figyelem irányítása.

A szemléltetés általános szabályai:

- A szemléltetést jól elő kell készítenünk, hogy a hallgatók ne csak tudomásul vegyék a tényeket, hanem fel is dolgozzák.
- Minél több érzékszervet foglalkoztassunk (látás, hallás, tapintás - sokoldalúság).

Az értékelés funkciói:

- Tájékoztítja az oktatót a munkája eredményéről.
- Tájékoztítja a hallgatót az elért eredményeiről.
- Alakítja a közösség mércéjét.

Az oktatási folyamatban elfoglalt helyzete és szerepe szerint az értékelés lehet folyamatos (ún. formáló-segítő) és összegző-lezáró. A formáló-segítő értékelés alkalmazásának célja, hogy az oktatási folyamat minél több pontján, minél több tanulóra kiterjedően kapjunk képet az előrehaladás mértékéről, a tipikus és egyéni hibákról - a célszerű továbblépés, a szükséges korrekciók elvégzése érdekében. Az összegző-lezáró értékelésre az oktatási folyamat egy-egy tematikus egységének vagy hosszabb szakaszának befejezésekor kerül sor, minősítő jelleggel.

Az értékelés mindkét változata akkor felel meg alkalmazási céljának, ha kedvező pedagógiai feltételek között zajlik le. Az általános feltételek között kell számon tartani a pontos, a hallgatók által is megértett követelményeket és a kiegyensúlyozott tanítási-tanulási folyamatot. A kedvező pedagógiai feltételek biztosítása érdekében speciális szempontokat is figyelembe kell venni attól függően, hogy szóbeli vagy írásbeli teljesítményformáról van szó.

Az értékelés módszerei, a pedagógus értékölő eljárásai külön fejezetet igényelnének.

A módszerek alkalmazása

Régebben a pedagógia egyes képviselői az oktatás abszolút "egyedüli" módszerét keresték. Olyan módszer után kutattak, amelyik független a körülményektől, a nevelés céljától, stb. és mindig eredményes. Ilyen "abszolút módszert" azonban a pedagógiában nem találhatunk, mert a valóság ellentmond ennek. A nevelésre és az oktatásra egyaránt érvényes a dialektika alapvető törvénye, hogy minden a helytől, az időtől és a körülményektől függ. Ugyanaz a módszer bizonyos körülmények között lehet jó, más körülmények között viszont rossz.

Az oktatásban is találunk törvényszerűségeket, mint az élet minden területén. Ha ismerjük az oktatás folyamatában végbemenő törvényszerűségeket, továbbá az összes körülményeket, akkor meghatározhatjuk az adott esetben legcélravezetőbb módszert.

Az oktató személyisége igen lényeges szerepet játszik a nevelésben és oktatásban. A pedagógus feladata, hogy az egyes meghatározó tényezőket felismerje, és önállókezdemenyvezéssel meghatározza az alkalmazásra kerülő módszereket, valamint a pedagógus egyénisége adja meg a tanítás "zamatát", a módszerek alkalmazásának egyéni színét, ízét, változatosságát. A pedagógusnak módja nyílik arra, hogy ha egy módszert használ, azon belül a különböző fázisok között egyénisége szerint válogasson.

szempontból is, hogy az egyes didaktikai, illetőleg nevelési alapelvek mennyiben érvényesültek a tanítás alkalmával.

Fontos, hogy az óraelemzésnél az objektivitást megőrizzük, törekedjünk a szubjektív megjegyzések elkerülésére. Ne tegyünk túlzottan általános jellegű megjegyzéseket sem.

Az óraelemzés a bírálótól nagy figyelmet, az elméleti anyagban való jártasságot és sok gyakorlatot kíván.

Felhasznált irodalom

- Dr. Szintó Károly: Oktatáselmélet
Tankönyvkiadó, Bp., 1966.
- Nagy Sándor: Az oktatáselmélet alapkérdései
Tankönyvkiadó, Bp., 1986.
- Orosz Sándor: Az oktatás mint a tanulás szabályozása
Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém, 1986.
- Nagy Sándor: Az oktatás folyamata és módszerei
Bp., 1993.